

Családi adatgyűjtés közben jutottam annak a felismerésére, hogy nagy írónk *Az elátkozott család* és *A barátfalvi lévita* c. regényei két hőset kinek a történeti alakjáról formálta. Gutai Thaddeus történeti alakjaként kis részben Kiss György garamkissallai, majd kisölvédi ref. lelkész ismerhető fel. Gutai Lőrincnek, az ál Kadarkuthy Viktornak pedig, ha nem is valamennyi esemény, de éppen a jelentősebbek tekintetében Kiss Ádám (: Györgynek a fia :) csepi, majd dadi ref. lelkész az egyik, vagy talán fő mintája.

Már az életrajzuk alábbi tartalmának a folytatásos regénnyel való összehasonlításából is kitűnik a szereplő személyek és leírt események hasonlósága vagy azonossága.

A Sárkeresztesen 1759-ben született Kiss György tanulmányai befejeztével 1784–90 között előbb a mai Bönyrértalap első ref. iskolamestereként tanított, majd Kocson a szuperintendens káplánja volt. 1790-től pedig 1831-ben bekövetkezett haláláig mint az említett gyülekezetek lelkésze, családjával együtt javadalmából élt.

A miskolci Szalay Zsuzsannával kötött házasságából származott és felnőtt kort megért hét fia közül a második, Ádám, 1795. december 24-én született. Tanulmányait Garamkissallón, Hódmezővásárhelyen, Debrecenben folytatta és Pápan végezte be. Már hódmezővásárhelyi alsós gimnazista korában 1–1 verset egy-két hallás után el tudott mondani. 1816–18 közötti pápai teológus éveiből már több adat is maradt fenn rendkívüli emlékezőtehetsége megnyilvánulásairól. Így egy alkalommal fogadásból 24 óra, másik verzió szerint pedig egy hét alatt szóról szóra megtanulta és társai előtt fel is mondta az egész kalendáriumot. Egy alkalommal a Simony Imre pápai lelkésztől hallott templomi prédikációt, majd Tóth Ferenc pápai lelkész több prédikációját egyszeri hallás után utóbb ugyanúgy elmondotta. Egy évi pápai segédtanársága után Ószőnybe került akadémikus rektornak. 1819–22 között itt történt, hogy az egyszer elolvasott búcsúztatót a temetési szertartás közben a földre ejtve azt nem vette fel, hanem az ezután versben még sok nevet tartalmazó búcsúztató többi részét emlékezetből mégis hiánytalanul elmondotta.

Egy évi, Jénában és Göttingenben töltött tanulmányútja után az apja mellett Kisölvéden volt káplán, ahonnan 1824 elején csepi (: ma: Csép:) lelkésznek hívták meg. Az ezt követő 11 évi dadi lelkészi szolgálata idején, közvetlenül egyik vasárnapi templomi szolgálata előtt a rektor-kántor által egyik kötetből kiválasztott, egyszer elolvasott prédikációt is a templomban szóról-szóra végig elmondotta.

A közepesenl valamivel magasabb, szikár, de erőteljes, göndör hajú, borotvált arcú Kiss Ádám kora ifjúságától igen megnyerő, nyájas modorú, szellemes társalgó, tréfa és humorkedvelő ember volt, aki a maga irányában azonnal bizalmat tudott ébreszteni. Ezért a társaságokban igen kedvelték. Mikor 1833 telén Révkomáromból egy temetési szertartás után hazaindult, a Dunán átkelésük alkalmával a jég bezsokadt a kocsjára alatt és Kiss Ádám csak nagynehezen tudott a jeges víz sodrásából kimenekülni. Ebből kifolyólag azonban hosszantartó, élete végéig súlyosbodó betegségbe esett és korán, 1838-ban halt el Dad községben.

Ezek az életrajzi adatok az 1887-ben kiadott *Új Magyar Athenas*-ban és részletesebben a *Protestáns Egyház és Iskolai Lapok* 1876. évi 17–19., 25. számaiban a *Jeltelen strok* c. alatt megjelent közleményekben található, melyeknek szerzői Szentkúti Kiss Károly és Kiss Sándor (Ádám unoka-öccsei), valamint egy ismeretlen lelkész voltak. De ezekből az írásos életrajzokból Jókai Mór semmiképpen sem meríthette a folytatásos regényének azokat a részeit, melyek ezekkel megegyeznek. Ugyanis már két évtizeddel azok nyomtatásban való közzétételét megelőzően, 1850 októberében a *Hölgyfutárban* megjelent *Az elátkozott család* első fejezete, majd 1856 végétől 1857 közepéig folytatásban a teljes regény a *Pesti Naplóban*. Ezenkívül 1858-ban már kötetkiadásban is megjelent.

A regény tartalma viszont azt mutatja, hogy Jókai Mór annak megírása előtt egyéb forrásokból mégis jól ismerte már Kiss Ádámnak szinte az egész élettörténetét. Ezek a források a Jókay és a velük rokonságban álló családok kapcsolatainak az adatai. Jókai Mór már gyermekkorától kezdve a közvetlen érintkezések során vagy egyébként bizonyára ugyanúgy megismerte, hogy szüleit, testvéreit milyen rokonai szálak fűzték az egymással is rokonságban álló Pázmándy, Iványos, Váli, ekeli Csontos, Fogthőy, Nagy Márton, Konkoly-Thege, Micsky, Bucsi Szabó és Kiss családokhoz, mint ahogyan ezeket Eötvös Károly: *A Jókay nemzetség* c. munkája 3., 4., 97., 200., 211., 220. és 288 oldalán, és Mikszáth Kálmán: *Jókai élete és kora* c. munkája 18–22 oldalain, valamint dr. Edelényi Szabó Dénes

az OSZK Kézirattárában őrzött Fol. Hung. 1764–1766 és Quart Hung. 2564, 2565 jelzetű jegyzeteiben jóval később részletesen megírták.

Így ezekből, az akkor még ápoltt családi kapcsolatokból táplálkozó egyéb forrásokból merítette Jókai Mór a regényhez Kiss Ádám családjá, élete történetének az adatait.

A pápai kollégium adatai szerint az 1841/42 isk. évben a gimnázium kitűnő tanulója Jókai Mór, mint másodéves filozófus, Kiss Ádámnak az 1826-ban született Dénes fia pedig a költészeti osztályban. Mindketten nagy aktivitással és kimagasló eredménnyel vették ki részüket az előző évben alakult Ifjúsági Képzőtársulat munkájából is. Itt tanult ekkor már Kiss Ádámnak az 1829-ben született Elek fia is mint szintén kiváló tanuló.

Csep és Dad községek Komáromtól úgy 20, 25 km-re vannak. Így az egymástól ilyen kisebb távolságra lakó rokonok között nem volt akadálya a gyakoribb találkozásoknak.

Jókai Mór még csak 8 éves volt, amikor Kiss Ádám az életveszélyből a csodával határos módon megmenekült. Az akkor még kisebb, de forgalmas Komáromban a gyermek Jókai erről bizonyára rokonuktól, anyja barátnőjétől, szülei gyakori vendégétől Nagy (:másként: Ötvös Nagy:) Mártonné komáromi lakostól közvetlenül, vagy pedig közvetíten keresztül szüleitől, testvéreitől, vagy a Jókai család kiterjedt rokon, baráti köréből valakitől hamarosan és részletesen értesülhetett. Ezt az is alátámasztja, hogy Ötvös Nagy Mártonné Kiss Áadámnak a testvére volt. Az eleven eszű és fantáziájú gyermek Jókainak ez az esemény különösen megragadta a figyelmét, és maradandóan vésődött az emlékezetébe. Ezt mutatja, hogy a vízből kimenekülés történetét Jókai Mór nemcsak ebben a regényében, hanem később ismételt, így ezek között a Kiss Ádám fenti életrajzi adatahoz inkább hasonlóan még *A köszívű ember fia* c. regénye egyik eseményeként is feldolgozta.

Jókai Mór ugyancsak az említett források alapján már gyermek- és ifjúkorában szintén könnyen megismerhette Kiss Áadámnak a káprázatos emlékező tehetségét is. Kiss Áadámnak a kimagasló szellemi képessége is – megnyilvánulásainak előtte többszörös elbeszélése nyomán – annyira, szinte lenyűgözve tartotta Jókai különösen igen élénk, színes és gazdag fantáziáját, hogy későbbi munkáiban szintén többször visszatért az emlékezet-bravúrokhoz. Így, *Az elátkozott család* ismert tartalmán kívül memória-bravúr leírások találhatók még *A debreceni lunátikus*, továbbá az *Egy magyar nábob* és az *Eppur si muove* c. műveiben is.

De ezeken a kiemelkedő eseményeken kívül az alábbiak szerint még több, kisebb jelentőségűnek látszó élettörténeti adattal kapcsolatban is felismerhető a regényben az azonosság.

Pápai teblógusként a kápolnásnéyi legációban Kiss Ádám a templomi szolgálatával és társalgásával annyira megnyerte az egyik jómódú birtokos tetszését, hogy ez elismerésül jelentős pénzajándékot adott neki. A csepi és dadi ref. egyházi anyakönyvek és iratok alapján még most is megállapítható, hogy Kiss Áadámnak valóban olyan szép kézírása volt, mint ahogyan azt a regényben Gutai Lőrincérol olvashatjuk. Bizonyára nem a véletlen műve az életrajzban és a regényben a nyelvismeret teljes megegyezése sem. Kiss Ádám valóban beszélt nemcsak latinul, görögül, héberül, hanem német és francia nyelven is. Az elátkozott család tartalma szerint Gutai Lőrinc pataki diák volt, mint barátfalvi lévita pedig már azt mutatta meg, hogy tűzvész alkalmával milyen munkát tudnak végezni a debreceni kollégisták. A kimagasló szellemi képességű és műveltségű Kiss Ádám 14 évig szolgált lelkészként két kisebb falusi gyülekezetben, melynek tagjai hatásos egyházi beszédeiben gyönyörködtek. Négy kötet prédikációt írt, melyek még századunkban is több kiadásban jelentek meg. Felesége, akivel 13 évig élt házasságban, nem volt ugyan alispán közvetlen leszármazottja, de mind apai, mind anyai nagyanyja abból a nagy tekintélyű, vagyonos, inkább református Pázmándy családból származott, melynek több tagja is alispán volt. Fiaik is – különösen Dénes – kiváló szellemi képességűek voltak.

A családtörténeti adatok azt a megállapítást támasztják alá, hogy Jókai Mór e regénye említett alakjait, a velük kapcsolatos eseményeket (nemcsak az említetteket) gyermekkorától kezdve a családi, rokon, baráti körben közvetlenül vagy közvetve megismert Kiss György, különösen pedig Ádám fia mint valóságos személyek élettörténetéből merítette, alakjairól formálta. De a regény Kiss György életéből csak azt vette át, hogy Áadámnak az apja, aki Komárom megyében is élt, s hogy maga is lelkész volt.

Id. Gárdon László